

Архітектоніка ділового документа*Роботу виконано на кафедрі англійської мови гуманітарного спрямування НТУУ «КПІ»*

Статтю присвячено розгляду поняття архітектоніки тексту та особливостям архітектоніки сучасних ділових документів. У роботі розглянуто основні структурні блоки ділового документа й проаналізовано його основний текстовий параметр – зв'язність.

Ключові слова: композиція, просторова структура, архітектонічні засоби, нормативність, зв'язність

Борковская И. Ф. Архитектоника делового документа. Статья посвящена рассмотрению понятия архитектоники текста и особенностям архитектоники современных деловых документов. В работе были рассмотрены основные структурные блоки делового документа и дан анализ основного текстового параметра – связности.

Ключевые слова: композиция, структура пространства, архитектурные способы, нормативность, связность.

Borkovska I. P. Architectonics of the Business Document. The article is devoted to the consideration of the notion architectonics and some features of the architectonics of modern business documents. The main structural units of the business document were considered and it was given the analysis of the main text parameter – coherency.

Key words: composition, structure of the space, architectonics means, norm.

Постановка наукової проблеми та її значення. Будь-який текст – це єдність змісту й форми та може бути описаний як двостороння структура, яка складається із рівня інформації змісту й рівня форми (простору, композиції/архітектоніки).

І інформаційний рівень, і формальний по-різному проявляють себе в текстах різних жанрів. Типології різних текстів присвячено низку досліджень у стилістиці, типології, лінгвістиці тексту. При цьому значна увага приділяється проблемам кодування інформації, декодування змісту тексту, його категоріям і т. п.

Формальна сторона тексту розглядається в суспільстві лише як другорядний аспект. Проте специфічність і функціональна значимість композиційної будови частин кожного тексту не викликає сумніву. Архітектоніка текстів різних жанрів нормативна, й, отже, можна дати об'єктивний опис і класифікацію.

Актуальність роботи визначається щораз більшою роллю ділової комунікації в сучасному суспільстві, а також спробами лінгвістів визначити інформативні та формальні параметри текстів різних жанрів, які функціонують у різних сферах комунікації.

Предметом дослідження стали особливості архітектоніки ділових документів в англійській мові.

Об'єктом дослідження слугували ділові юридичні документи.

Мета дослідження – вивчення архітектоніки англійських документів.

Відповідно до поставленої мети в роботі вирішується низка **завдань:**

- визначити особливості архітектоніки сучасних ділових документів;
- розглянути основні архітектонічні засоби;
- проаналізувати основні структурні блоки тексту;
- розглянути вербальні та невербальні особливості ділового документа;
- дослідити зв'язність ділового документа.

Текст – структура, яка характеризується єдністю форми й змісту та певною композицією. Композиція тексту передбачає таке розміщення блоків, щоб текст набував цілісності, завершеності та єдності.

Композиція обумовлена жанром тексту й метою автора. Питання композиції досліджували такі науковці, як В. В. Виноградов, В. В. Радченко, В. Е. Шевченко, які розглядали композицію як двосторонню систему – внутрішню та зовнішню.

Внутрішня композиція характеризується сюжетом і персонажами. Зовнішня композиція полягає в членуванні тексту на розділи, абзаци, їх послідовність та взаємозв'язок. Багато науковців розглядають композицію й архітектоніку як близькі терміни.

Архітектоніка – це єдність, взаємопідпорядкування частин тексту. Вона надає текстові певної просторової форми й спрямовує увагу читача до необхідної інформації, допомагає зрозуміти інтенцію автора.

Термін «архітектоніка» прийшов у текст з архітектури, де означає образну інтерпретацію конструкції. Спорідненість функцій архітектоніки в різних галузях дає змогу користуватися працями вчених з архітектури, мистецтвознавства, історії, дизайну та, зрозуміло, оформлення документів різних типів.

Архітектоніка є основою зовнішньої форми, закономірностей побудови, моделі оформлення тексту з погляду складових елементів та їх взаємодії. Основними характеристиками архітектоніки є просторова структура й зовнішнє оформлення. Просторова структура визначає найважливіші риси тексту та його форми – загальний вигляд, формат, пропорції й розміри. Тому у формуванні будь-якого тексту функціонально та композиційно структура є головною, а зовнішнє оформлення – підпорядкованим, але активним і важливим.

Для всебічного розуміння поняття архітектоніки тексту слід розглядати не лише її конструктивно-організаційний аспект, а й необхідні композиційно-художні засоби. До основних архітектонічних засобів можна віднести декоративні та пробільні елементи, світлотіні, кольори, що поєднуються за законами композиції (цілісність, типізація, постійність й універсальність), гармонії (симетрія, ритм, пропорційність, співмірність).

Стабільність у застосуванні архітектонічних елементів формує закономірності, притаманні кожному типу текстів, створюючи його «обличчя». Архітектонічні елементи з конкретними параметрами, які використовуються для конкретного тексту, є засобами його оформлення. Архітектоніка відображає інформаційний взаємозв'язок внутрішнього змісту та елементів структури тексту, логічну організацію підпорядкованості й гармонійне застосування елементів і засобів, збалансоване поєднання різних шрифтів.

З архітектонікою нерозривно пов'язані композиція та структура тексту. Структура визначає місце кожного з елементів тексту щодо їх ролі й змісту, композиційні закономірності встановлюють взаємозв'язки та відношення елементів – рівнозначність, підпорядкованість.

Ділова письмова комунікація займає особливе місце в сьогоденній соціокультурі й належить до офіційно-ділового стилю. У процесі листування комуніканти відбирають та організують необхідні мовні засоби для організації успішної ділової комунікації. Діловий документ можна вважати текстом, який складений за законами офіційно-ділового стилю й утворює комунікативну одиницю зі смисловою замкненістю та закінченістю.

Будь-який діловий документ – це один із жанрів офіційно-ділового стилю, який має спільні й відмінні риси з діловим стилем.

Офіційно-діловий стиль має певну комунікативну направленість і, як наслідок, зв'язок мови та стилістичних засобів. Комунікативною метою в цьому стилі є досягнення угоди між партнерами [2, 70; 5, 244].

Стиль офіційних документів найбільш консервативний. Він зберігає стійкі структурні форми, використовує архаїзми й синтаксичні конструкції [6, 144]. Діловий документ – функціонально-семантична структура з певними правилами організації. Це складний семіотичний знак з притаманною йому семантикою, прагматикою та синтактикою.

Діловий документ утворює особливий архітектонічний текстовий простір, у якому існують центральна й периферійна частини. Усі вони розвинуті та структурно організовані. Функціонально-прагматична направленість ділового документа в багатьох випадках визначає його структурні, просторові й змістовні особливості.

Вербальний складник композиційної структури тексту ділового документа є обов'язковим і поділяється на основні та факультативні блоки. Основні структурні блоки тексту ділового документа, які несуть головне змістовне навантаження, – це заголовок, підзаголовок, основний текст. Факультативні структурно-семантичні блоки подають додаткову інформацію, можуть бути представлені, наприклад, у логотипі.

Обмін діловою кореспонденцією передбачає листування в рамках юридичних норм. Сучасний діловий документ характеризується відсутністю громіздких речень, складних граматичних конструкцій. На зміну стереотипам і малозначущим фразам прийшов новий стиль ділових документів, головними показниками яких є конкретність, точність та лаконічність.

Важливу роль у створенні перерахованих характеристик ділової кореспонденції відіграє архітектоніка ділового документа. Її утворюють такі компоненти ділового документа, як логотип фірми, адресат, адресант, дата, звертання, текст листа, підпис, розшифрування підпису. Усе це – набір елементів, необхідних для ділового контакту.

У діловій сфері комунікація проходить швидше, якщо ділові документи легко впізнати за формою й вони відповідають загальноприйнятим стандартам.

Архітектонічна організація тексту створюється, з одного боку, послідовністю абзаців, а, з іншого – обов'язковими початковими та кінцевими реквізитами тексту. У цьому проявляється двосторонній характер просторової композиції сучасного ділового документа.

Візуально діловий документ нагадує піктографію, а саме: розділення тексту ділового листа на окремі слова, знаки пунктуації або їх відсутність, заповнення повного рядка або ж тільки до половини, поява вільного простору, не заповненого текстом, що дає змогу бачити текст більш чітко, пропуски між абзацами. Усе це активізує увагу адресату й спонукає його до певних дій [8, 12].

Комунікативний акт характеризується вербально-невербальними особливостями. Вербальні особливості ділового тексту відзначаються стислістю, чіткістю й лаконічністю. У будь-якому документі існує чорний та білий простір, де чорний – сам текст. Саме вербальні особливості представлені чорним простором. Невербальні особливості ділового документа – відступи, абзац, поля, проміжки між абзацами – належать до білого простору. У діловому документі основну функцію спілкування й повідомлення виконує чорний простір, а основну функцію впливу – білий. Невербальний білий простір контрастує з вербальним чорним, виділяючи його та створюючи додаткові умови отримання інформації. Обидва простори стають єдиним цілим, яке несе рівнозначне прагматичне навантаження [8, 15].

Отже, у діловому мовленні використовуються і мовні, і графічні засоби – «семіотичні системи кодів» [1, 40], які полегшують сприйняття поданої інформації й підкреслюють найбільш важливі аспекти ділового документа. Для передачі логічного наголосу використовуються курсив, жирний шрифт, великі букви. Вибір окремих шрифтів стає інколи носієм прагматичної інформації [3, 201]. Виділене слово або група слів сприймаються як головні та, таким чином, відшукуються головні моменти змісту ділового документа.

До графічних засобів належать вільний незаповнений простір тексту, пробіли між рядками, абзацами, що також спонукає читача звернути увагу на важливу інформацію [8, 40].

У поняття нормативності ділового документа входить дотримання окремих правил при створенні тексту певної форми. Центральну частину тексту можна назвати прагматичною, оскільки вона забезпечує правильну інтерпретацію змісту тексту. Для забезпечення необхідної нормативності важливим фактором служить розміщення тексту по горизонталі й вертикалі, виділення абзаців. Так нормативним стає не тільки текст, але й будова мовлення [9, 121].

До текстових параметрів ділового документа належать зв'язність, цілісність, завершеність і замкнутість.

Як відомо, будь-який текст – вища комунікативна одиниця, яка прямує до смислової замкнутості й закінченості, основною ознакою якої є зв'язність [4, 49].

Саме зв'язність – це перше, із чим стикається читач, сприймаючи текст. Він сприймає мовні знаки, які певним чином взаємодіють між собою. Поняття зв'язності можна визначити через повтор: повторюючись, знаки скріплюють послідовність в одне окреме ціле [7, 22]. Зв'язність тексту проявляється в тому, що складові компоненти тексту структурно й семантично поєднуються між собою. Лексична зв'язність найбільш важлива, оскільки слово в тексті займає таке ж місце, як і в мові – є його основною одиницею.

Функцію зв'язності виконують індексальні та умовні словесні знаки. До індексальних знаків належать займенники, прислівники, частки, які в одній частині тексту можуть використовуватися для зазначення другої частини тексту (as I have said, as it was previously stated, then, which and so on). Індексальні знаки вказують на референт, не характеризуючи його. Умовними словесними знаками в

тексті можуть бути не тільки слова, а й цифри, граматичні форми слів. Повторення деяких слів говорить про тему абзацу або навіть всього тексту. Звичайно, треба звертати увагу не на всі слова-повторення, а тільки на найбільш суттєві.

Діловий документ поєднується не тільки лінійною послідовністю компонентів тексту, розміщених по горизонталі, але й по вертикалі, що надає тексту компактності. Дуже часто саме у вертикальному розміщенні текстових елементів можна відзначити зв'язність ділового документа за допомоги нумерації компонентів, логічності послідовності або якщо одна позиція виходить з іншої.

Існує два основних типи зв'язності:

– радіальний: коли окремі частини тексту пов'язані з темою всього тексту. Сюди належать такі комунікативні жанри, як зводи правил, норм і т. д.

– лінійний: коли окремі частини тексту пов'язані безпосередньо одна з другою й залежать одна від іншої. Зв'язність лінійного типу найбільше відповідає типу зв'язності тексту ділового листа. Лінійні сегменти тексту з певною інформацією розкриваються в процесі сприйняття тексту й утворюють повний текст.

Аналіз архітекtonіки ділового документа умовно поділяється на дві частини: виділення складових елементів і визначення зв'язків між ними, функцій, закономірностей їх об'єднання та взаємодії. Архітекtonіка всіх видів текстів ділових документів будується на однакових закономірних зв'язках між змістом і формою, складається з подібних архітекtonічних елементів, які зв'язуються за єдиними ознаками певними засобами.

Розгляд тексту ділового документа як архітекtonічної системи складається з таких стадій:

– формування мовної системи архітекtonіки тексту ділового документа;

– визначення елементів системи, ієрархічних рівнів і підсистем;

– виявлення властивостей, зв'язків і відношень між елементами й комплексами, які їх утворюють.

Якщо співвіднести елементи архітекtonіки тексту з елементами мови, то «лексика» в архітекtonіці являє собою декоративні, зображальні, шрифтові, пробільні засоби; «граматика» – об'ємно-просторова структура та закономірності зв'язків між елементами (симетрія, асиметрія, контраст, нюанс, пропорції, масштаб, цілісність, типізація, динаміка); «фонетика» (світлотіньові й кольорові ефекти). Елементи архітекtonіки як «слова» з'єднуються у «фрази» та «тексти» з урахуванням певних правил граматики архітекtonіки й набувають тонового відтінку через освітленість.

Шрифтові елементи найяскравіше демонструють особливості мови архітекtonіки. Посилення звука відображає збільшення кегля шрифту; інтонація – своєрідність малюнка гарнітури шрифту, накреслення та його сполучення; ритм читання й паузи замінують проміжки між літерами, словами, рядками. Саме тому шрифт є одним із найважливіших елементів тексту.

Ще один з елементів архітекtonіки ділового документа – заголовок – це складний комплекс, у якому органічно зливається змістова та графічна частини тексту. До елементів заголовного комплексу відносять шапку, заголовок, підзаголовок, рубрику.

Отже, дослідження ділових документів загалом і вивчення зовнішньої форми ділових документів різних типів як об'єкт наукових розробок посідають у стилістиці особливе місце. Принципи та засоби зовнішньої форми різних видів ділових документів мають спільні засади, оскільки виражальні можливості, закладені в мистецтві шрифту й зумовлені спільними архітекtonічними закономірностями.

Перспективи подальшого дослідження. Одним із перспективних напрямів дослідження архітекtonіки тексту ділового документа є визначення функціонально-прагматичної направленості ділового документа, що в багатьох випадках визначає його структурні, просторові та змістовні особливості.

Список використаної літератури

1. Амирова Т. А. Наука о письме – графическая лингвистика [текст] / Т. А. Амирова // К истории и теории графемики. – М. : [б. и.], 1977. – С. 40–44.
2. Гальперин И. Р. Стилистика английского языка [текст] / И. Р. Гальперин // Вопросы языкознания. – 1974. – № 6. – С. 68–78.
3. Звегинцев В. А. Теоретическая и прикладная лингвистика [Текст] / В. А. Звегинцев. – М. : Просвещение, 1967. – 338 с.

4. Кожевникова К. Об аспектах связности в тексте как целом [Текст] / К. Кожевникова // Синтаксис текста. – М. : Наука. – 1979. – С. 49–68.
5. Кожина М. Н. Стилистика русского языка [Текст]: учеб. пособие / М. Н. Кожина. – М. : Просвещение, 1993. – 224 с.
6. Кухаренко В.А. Практикум по стилистике англ.яз. [Текст] : учеб. пособие для студ. филол. фак. ун-тов / В. А. Кухаренко. – М. : Высш. шк., 1986. – 144 с.
7. Лукін В. А. Художній текст. [Текст] : підруч. для студ. філол. ВНЗ / В. А. Лукін. – Ось -89, 1999. – 190 с.
8. Радченко В. В. Архитектоника делового письма : дис... канд филол. наук. 10.02.20 / В. В. Радченко. – Пятигорск, 2005. – С. 10–45.
9. Щербина Э. Ф. К вопросам внутренней структуры текста [Текст] / Э. Ф. Щербина // Текст, структура, семантика. – Пятигорск : ПГЛУ, 1981. – С. 117–129.

Статтю подано до редколегії
16.03.2012 р.

УДК 81'373.612.2:71.42

Н. С. Геріш – магістр української філології
Прикарпатського національного університету
імені В. Стефаника

Концептуальна метафора у політичному дискурсі

*Роботу виконано на кафедрі української мови
ПНУ ім. В. Стефаника*

У статті розглянуто основні концепти політичного дискурсу та його ознаки, виділено найбільш уживані метафоричні моделі, які складаються з фреймів, використання яких проілюстровано прикладами з українськомовної преси.

Ключові слова: політичний дискурс, концепт, політична метафора, метафорична модель, фрейм.

Геріш Н. С. Концептуальная метафора в политическом дискурсе. В статье рассматриваются основные концепты политического дискурса и его признаки; выделяются наиболее употребляемые метафорические модели, которые состоят из фреймов, использование которых иллюстрируется примерами из украинской прессы.

Ключевые слова: политический дискурс, политическая метафора, метафорическая модель, фрейм.

Gervsh N. S. A Conceptual Metaphor in Political Discourse. Basic concept of political discourse and its features are considered in the article, the most common metaphorical models which consist of frames the use of which is illustrated with the help of examples from the Ukrainian press are selected.

Key words: political discourse, concept, political metaphor, metaphorical model, frame.

Постановка наукової проблеми та її значення. Важливе значення мають дослідження лінгвокомунікативних можливостей засобів масової інформації, зокрема періодичної преси, яка й досі залишається потужним джерелом поширення інформації й формування громадської думки. Це стосується й української періодики, яка є важливим мовотвірним фактором і чинником національного спілкування. Щодо цього вивчення лексичних засобів політичного дискурсу є одним з актуальних аспектів мовознавства, оскільки очевидно, що саме в засобах масової комунікації розвиваються основні тенденції розвитку сучасної мови, основу якої складає лексика, доступна широкому загалу.

Аналіз останніх досліджень із цієї проблеми. Сьогодні увагу дослідників будь-якої країни світу привертають різномірні мовні одиниці в засобах масової інформації, особливості їх використання та функціонування в політичному дискурсі.

Політичний дискурс можна вивчати також з погляду когнітології, прагмалінгвістики.

Так, особливої популярності як об'єкт дослідження набув політичний дискурс, що активно вивчається на матеріалі різних мов.

Політичний дискурс є об'єктом вивчення багатьох науковців, серед яких – О. І. Андрейченко [1], А. М. Баранов [3], А. Вежицька [4], Дж. Лакофф, О. М. Чадюк [7], О. І. Чередниченко [8].